

Hoger
Algemeen
Voortgezet
Onderwijs

Afnametijdstip 1
Woensdag 29 maart

Tekstboekje

Tekst 1 - Over Lodewijk XIV en zijn kunstenaars

Lodewijk XIV was dol op dansen en hij was er ook goed in. Hij verscheen in 1651 op twaalfjarige leeftijd voor het eerst in een hofballet. In 1653 danste hij zijn favoriete rol, die van de Zon in het *Ballet de la Nuit*. Aan deze rol dankte hij zijn bijnaam *Le Roi Soleil* (Zonnekoning).

Lodewijk XIV nam getalenteerde kunstenaars in dienst, aan wie hij de leiding over de hofspektakels gaf. Een van de belangrijkste kunstenaars was de Italiaanse componist Jean-Baptiste Lully (1632-1687). Lully kreeg een hoge functie aan het Franse hof, die hij tot zijn dood behield. In samenwerking met balletmeester Pierre Beauchamps (1636-1705) heeft Lully de ontwikkeling van zowel de opera als het ballet diepgaand beïnvloed. Beauchamps zwaaide de scepter over de hofballetten en bezorgde het ballet zijn vijf basisposities. Hij maakte ook de choreografieën voor de zogeheten comédies-ballets die door de toneelschrijver Molière en Lully in opdracht van het hof werden gemaakt. Het belangrijkste stuk waaraan zij samenwerkten is *Le Bourgeois Gentilhomme*¹⁾ uit 1670, waarin Lully de rol van **moefti**²⁾ speelde en Molière die van monsieur Jourdain.

Naar: Clarke, M., Crisp, C., *Ballet. An illustrated History*, London, 1973.

Tekst 2 - Aanleiding tot *Le Bourgeois Gentilhomme*

In 1669 bracht een Turkse gezant een bezoek aan het Franse hof. Lodewijk XIV verkeerde in de veronderstelling dat deze gezant een hooggeplaatst diplomaat was en richtte speciaal voor hem een grandioos feest aan. De Turkse gezant liet de koning merken dat hij hier niet van onder de indruk was. Daarnaast bleek hij niet eens een echte ambassadeur, maar een lagere ambtenaar die de koning slechts een brief kwam overhandigen. De koning zette de gênante vertoning naar zijn hand door er een grap van te maken. Hij liet aan Lully en Molière de opdracht geven een '**ballet turc ridicule**'³⁾ te maken met een bijbehorende komedie. Zo ontstond het comédie-ballet *Le Bourgeois Gentilhomme*.

Tekst 3 - Korte inhoud van *Le Bourgeois Gentilhomme*

Op 14 oktober 1670 gaat tijdens de hoffeesten in Chambord het comédie-ballet *Le Bourgeois Gentilhomme* in première. Het verhaal is vrij eenvoudig en lijkt zo uit de commedia dell'arte afkomstig te zijn. De rijke burgerman Jourdain probeert er alles aan te doen om geaccepteerd te worden door de Parijse adel. Daartoe wil hij zijn dochter Lucile zo goed mogelijk uithuwelijken, het liefst aan een adellijk heerschap. Cléonte, de minnaar van Lucile, is niet van adel en wordt afgewezen. Daarom bedenkt hij een list om toch met Lucile te kunnen huwen. In overleg met zijn vriend Covielle, die zich als Turkse moefti voordoet, verkleedt Cléonte zich als de zoon van de Turkse sultan, die op staatsbezoek in Parijs zou zijn. Als sultanzoon dingt Cléonte naar de hand van Lucile. Jourdain is eerst verrast maar ziet later de voordelen van zo'n huwelijk. In een komische scène, de zogenaamde 'cérémonie turque', wordt Jourdain vervolgens in de maling genomen. Zo wordt hij toegelaten tot de orde van de Mamamouchi, een niet bestaande adellijke orde in Turkije. Uiteindelijk wordt het huwelijk gesloten tussen de dochter en de vermeende sultanzoon, zodat Lucile en Cléonte elkaar toch krijgen, tot grote verrassing van de vader.

Uit: Bruls, W., *Ontvoering, verleiding en bevrijding. De oriënt in de opera*, Amsterdam, 2004.

noot 1

De Burger als Edelman. Vrij vertaald: rijkdom maakt van de burger nog geen edelman.

noot 2

islamitische rechtsgeleerde en raadsman

noot 3

letterlijk: een lach(op)wekkend Turks ballet; hier meer in de betekenis van: een satire op (aspecten van) de Turkse cultuur in de vorm van een ballet

Tekst 4 - Molière

Molière, pseudoniem van Jean-Baptiste Poquelin (1622-1673) was de grootste Franse blijspelschrijver van de zeventiende eeuw. Hij stichtte in 1643 zijn eigen gezelschap *Illustre Théâtre*. In 1645 sloot hij zich aan bij een rondreizend gezelschap en tot 1658 speelde hij buiten Parijs. In dat jaar trad hij in Parijs met veel succes op voor de Franse koning Lodewijk XIV, die hem sindsdien zeer begunstigde en in 1666 zijn beschermheer werd. Hij schreef voor het hof talrijke blijspelen en comédies-ballets, dikwijls met muziek van Lully, waaronder *Le bourgeois gentilhomme* en *De ingebeelde zieke*. Hij baseerde zich op de commedia dell'arte en de Romeinse komedie en dreef in zijn stukken de spot met gedragingen en gewoonten van bepaalde maatschappelijke groeperingen. Molière trouwde met een twintig jaar jongere actrice uit zijn theatergezelschap. Het was een ongelukkig huwelijk, maar Molière schreef een aantal van zijn beste vrouwenrollen voor haar, waaronder Célimène in *De Mensenhater*. Het laatste optreden van Molière was op het toneel van het Palais-Royal in *De ingebeelde zieke*. Enkele uren later stierf hij.

Tekst 5 - De Mensenhater

In het zedenspel *De Mensenhater* kan Alceste aanvankelijk niet breken met Célimène, die door hem aanbeden wordt, maar die ook roddelziek, behaagzuchtig en **mondain**⁴ is. Bij haar thuis is het een komen en gaan van aanstellerige edellieden, zoals markies Oronte, die zich uitsloven om bij haar in de smaak te vallen. Alceste kan niet tegen de heersende schijnheiligheid, jaloezie en het gebrek aan intellectuele diepgang. Omdat hij ongezoeten zijn kritiek uit, raakt hij met Célimène en haar dweppers in conflict. Uiteindelijk wil hij dat Célimène met hem naar een afgelegen oord vertrekt. Als zij aarzelt, is dat al genoeg voor hem om met haar te breken en zijn plan in alle eenzaamheid uit te voeren.

Toen Molière *De Mensenhater* schreef in zijn buitenhuis, ging het met hem bepaald niet goed. Hij had onder meer ruzie met zijn jonge vrouw die hem niet vergezelde, maar liever in Parijs bleef. Ondanks zijn zwaarmoedige stemming bleef hij haar echter liefhebben. De subtitel van *De Mensenhater* luidt dan ook: 'Of een zwartgallige verliefdheid'.

Tekst 6 - Regisseur Dirk Tanghe

Dirk Tanghe zegt:

“Soms put het theatermaken me zo uit, dat ik wanhopig denk: ik verhuis naar een eiland en laat me nooit meer zien. Maar steeds opnieuw trekt het me aan. Waarom? Omdat ik er geestelijk rijker en rijker van word en er enorm veel energie uit put. Vooral Molière verrijkt mij. Zijn stukken geven mij een heleboel innerlijke kracht.”

Uit: Smith, M., *Verliefd op Molière, Dirk Tanghe regisseert De Mensenhater*, Zwolse Courant 10/4/2003.

noot 4 gesteld op vermaak, luxe en mode

Tekst 7 - Over het ontstaan van de fonograaf en de grammofoon

In 1877 ontwikkelde Thomas Alva Edison (1847-1931) de fonograaf, een toestel waarmee geluid opgenomen en afgespeeld kon worden. Het eerste fonografische document dat Edison zelf vastlegde, was de tekst van het Engelse kinderliedje 'Mary had a little lamb'. De geluidskwaliteit van de fonograaf liet zeer te wensen over, onder andere doordat het handmatig ronddraaien van de slinger tempovariaties veroorzaakte. Ook de speelduur was beperkt: slechts twee minuten. De fonograaf uit 1877 was vooral bedoeld om spraak op te nemen en weer te geven.

In 1878 publiceerde Edison in het juninummer van de 'North American Review' de onderstaande lijst met tien mogelijke toepassingen van de fonograaf:

- 1 brieven en elk soort dictaat zonder hulp van een **stenograaf**⁵⁾
- 2 ingesproken boeken voor blinden
- 3 spraakonderricht
- 4 weergave van muziek
- 5 familiearchief, bijvoorbeeld uitspraken en herinneringen van familieleden
- 6 (muziek)speeldozen en speelgoed
- 7 omroepberichten
- 8 uitspraak van talen
- 9 pedagogische doeleinden, zoals uitleg van een leraar
- 10 opslag van belangrijke documentatie

De **tin-folie**⁶⁾ waarop het geluid werd vastgelegd werd in 1887 vervangen door een wascilinder. In tegenstelling tot tin-folie, die maar een keer gebruikt kon worden, kon een wasrol worden afgeschaafd en opnieuw worden gebruikt.

Voor zowel de rollen met tin-folie als die met was gold dat er geen kopieën gemaakt konden worden. Dit betekende dat voor elk exemplaar de opname moest worden herhaald. Emile Berliner (1851-1929) ontwikkelde in 1887 een systeem waarbij de opnames gegraveerd werden op platte schijven. Hij noemde zijn vinding een 'grammofoon'. Omdat de opnames werden gemaakt op een zogenaamde 'moederplaat' konden er oneindig veel kopieën van gemaakt worden.

In de beginjaren was de geluidskwaliteit van alle systemen erg slecht. Dat was ook een van de redenen dat de meeste uitvoerenden van klassieke muziek niets voor opnames voelden. Pas toen de geluidskwaliteit verbeterde begonnen de platenmaatschappijen met het uitbrengen van klassieke muziek.

Vrij naar:

Kruijff, J. de, *Met reuzenstappen door de grammofoongeschiedenis*.

bron De Kruijff: <http://www.audio-muziek.nl/audiod1/dgrammogesch.htm>

<http://www.hebrewhistory.org/factpapers/berliner27-I.html>

noot 5

iemand die door middel van een snelschrijfmethode (steno) gesproken tekst noteert

noot 6

zeer dun uitgeslagen tin

Tekst 8 - Style surfing

Het versierde lichaam heeft lange tijd aangegeven tot welke stam, clan, geslacht, leeftijd, rang, klasse, kaste, sociale laag of beroep een individu behoort. Evenzo zijn er volkeren die hechten aan het handhaven van de stijlen in versiering en kleding uit respect voor het verleden. In antwoord en reflectie op het modernisme van de eerste helft van de twintigste eeuw, hebben snel wisselende modes gediend om een geloof in vooruitgang en verandering uit te dragen. In tegenstelling daarmee heeft, vooral in de laatste vijftig jaar onder de jongeren, de opkomst van stammen en stijlen van subculturen, zoals Mods en Rockers, Hippies en Punks, de rol van de stijl in de uiterlijke verschijning als teken van het lidmaatschap van een groep benadrukt. (...)

De boodschap die heden ten dage door een stijl wordt uitgedragen is complexer dan vroeger: bijvoorbeeld door sportkleding te combineren met werkkleding, oud met nieuw, door traditionele man/vrouw verschillen te doorkruisen, door heen en weer te springen van elitair naar vulgair, natuurlijk naast kunstmatig te zetten en door ordinair en keurig bij elkaar te dragen.

Naar: Polhemus, T., *Style Surfing*, Londen, 1996.

Tekst 9 - Punk

Goede smaak en bewondering voor het esthetische, dat waren zo ongeveer de enige waarden waaraan de burgerij zich nog vastklampte. Dus besloten de punkers een vreselijke smaak aan de dag te leggen en het lelijke tot religie te verheffen. (...) Hun anarchie op kledinggebied was daarom een expressie van anarchistische opvattingen in het algemeen. (...) De grote slogan van de Punkbeweging was: No future.

Uit: Portnoy, E., *De geklede mens*, De Bilt, 1986.

Tekst 10 - The Sex Pistols - God save the queen, fragment

God save the queen
The fascist regime
It made you a moron
Potential H-bomb

God save the queen
She ain't no human being
There is no future
In England's dreaming

Don't be told what you want
Don't be told what you want
There's no future no future
No future for you

God save the queen
We mean it man
We love our queen
God saves

Tekst 11 - Graffiti

Graffiti is de benaming van een verschijnsel dat als vandalisme wordt beschouwd, maar ook gezien wordt als een nieuwe vorm van kunst die in musea geëxposeerd wordt. Het kenmerkende van graffiti is de spuitbus, waarmee de treinen en stations van de ondergrondse in New York bewerkt worden. Het bereiken van een eigen, kenmerkende stijl staat voorop. Vanwege het illegale karakter is snelheid van werken een vereiste. Deze graffiti techniek wordt nu ook op doek en andere materialen toegepast. Sommige graffiti artiesten werken echter nog steeds liever in de oorspronkelijke omgeving van de New Yorkse ondergrondse.

Uit: Graffiti (Cat.) Rotterdam/Groningen 1983/4,
zie www.cultuurnetwerk.org/bronnenbundels geraadpleegd op 14-12-2004.

Tekst 12 - Gesprek met Keith Haring

Keith Haring zegt:

“Ik werk nog steeds op straat en vooral in de ondergrondse, op de afficheborden. Als de advertentietermijn verlopen is, plakt men de panelen met zwart papier over, een ideale ondergrond om daar met krijt wat mee te doen. Elk zwart bord dat ik tegenkom, vul ik met een tekening en als je er een paar naast elkaar aantreft kun je er gemakkelijk een hele grote op uitwerken. Je weet nooit hoe lang zo'n tekening blijft staan, maar het is wel zeker dat duizenden mensen er aandacht aan schenken en na verloop van tijd je stijl gaan herkennen. Het liefst werk ik overdag, als het erg druk is, hoe meer mensen het zien en er met elkaar over praten, hoe beter. Ja, waarom doe je zoiets? Op straat heb je een groot publiek, en als ik thuis op mijn atelier werk, zie ik toch maar heel weinig mensen, en bovendien alleen ingewijden. Maar wat de precieze betekenis van dat alles is? Ik geef geen eenduidige boodschap, maar zet vooral vraagtekens bij bepaalde situaties, geheel anders dus dan de advertenties ernaast. Sommige onderwerpen spreken voor zich, zoals de nucleaire wapens, de televisie en de manier waarop het kruis als symbool is gebruikt, maar het zijn nooit politieke slogans. Sommigen zien mijn werk zelfs als dat van een religieuze fanaat of een gek, en zeker niet als kunst.”

Uit: Donker Duyvis, P., *Elk station is mijn galerie*, Museumjournaal 1982/3.

Einde